

Економіка воєнного часу

УДК [314.1:339.9]:327.5

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15304675>

Механізми реєміграції населення для збереження людського потенціалу України

Біль Мар'яна Михайлівна

доктор економічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 79026, вул. Козельницька, 4, м. Львів, Україна,
<https://orcid.org/0000-0003-4979-4019>

Ярем Іван-Роман Ігорович

здобувач третього освітньо-наукового рівня
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 79026, вул. Козельницька, 4, м. Львів, Україна,
<https://orcid.org/0009-0003-3982-8710>

Прийнято: 25.03.2025 | Опубліковано: 15.04.2025

***Анотація.** Метою статті є обґрунтування стратегічних пріоритетів та механізмів реєміграції населення для збереження людського потенціалу України. У статті використано **методи:** статистичного аналізу – для дослідження тенденцій вимушеної міграції та реєміграції населення України; загальнонаукові методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції – для дослідження досвіду регулювання реєміграції в Україні; методи систематизації,*

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

узагальнення – для виокремлення цілей та механізмів регулювання рееміграції; графічні методи – для візуалізації результатів дослідження.

Результати дослідження показали, що з лютого 2022 року ситуація щодо масштабів вимушеної міграції поступово стабілізувалась, проте за 2023-2024 роки простежується негативна тенденція трикратного зростання кількості осіб, які перетнули державний кордон України і не повернулись. Аналіз країн найбільшого перебування втікачів від війни в Україні показав, що у відношенні до чисельності населення найбільшими реципієнтами стали Молдова, Чехія, Естонія, Латвія, Польща. Аналіз регіональної специфіки рееміграції в Україні показав, що найвища частка реемігрантів виявлена для Харківської, Київської, Херсонської областей та м. Київ як деокупованих територій, а також Донецької, Миколаївської, Чернігівської, Сумської, Запорізької областей, хоча для них зберігається складна безпекова ситуація. Це вказує на нерегульованість рееміграції, вимушеність повернення в регіони попри важкі соціально-економічні і безпекові умови. Тому актуальною є розробка стратегії регулювання рееміграції населення України за концептом *soft power*. Цілями регулювання рееміграції мають бути збереження людського потенціалу та стимулювання демовідтворення, капіталізація людського потенціалу реемігрантів, посилення соціальної згуртованості та відповідальності держави перед громадянами. Стратегування регулювання рееміграції має здійснюватись для сценаріїв (1) продовження повномасштабної війни, при якому, ймовірно, українська діаспора буде зростати та може перевищити чисельність населення України; (2) «замороження» війни, при якому можлива часткова рееміграція та стабілізація формування нової діаспори; (3) сценарій завершення війни, при якому можлива або масова рееміграція втікачів від війни, інших категорій мігрантів, або зростання еміграції через возз'єднання сімей та пошук кращих умов проживання. Незалежно від сценарію, необхідно

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

розробляти механізми рееміграції, які б можна було застосовувати у випадку доцільності та оперативного реагування:

Висновки. Для згуртованості, стійкості українського суспільства актуально розпочати публічні дискусії про проблеми, потреби і масштаби рееміграції. Це складне питання, яке може викликати певний розкол у суспільстві між тими, хто залишався в Україні і був вимушений виїхати. Це може бути предметом для зовнішніх маніпуляцій. Щоб цього не допустити, в Україні має розроблятися нова стратегія регулювання рееміграції. У контексті збереження людського потенціалу стимулювання рееміграції для України є умовою зміцнення національної безпеки.

Ключові слова: рееміграція, вимушена міграція, втікачі від війни, біженці, людський потенціал, національна безпека.

Mechanisms for population re-emigration to preserve human potential of Ukraine

Bil Mariana

Doctor of Economics, Senior Researcher, leading researcher of Department of Social and Humanitarian Development of Regions, M. Dolishniy Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine, 79026 Lviv, Kozelnytska str., 4, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-4979-4019>

Yarem Ivan-Roman

third-level academic student

M. Dolishniy Institute of Regional Research of the NAS of Ukraine, 79026 Lviv, Kozelnytska str., 4, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0003-3982-8710>

Abstract. The **purpose** of the article is to substantiate the strategic priorities and mechanisms of population re-emigration to preserve the human potential of Ukraine. The following **methods** are used in the article: statistical analysis – to study the trends of forced migration and re-emigration of the population of Ukraine; general scientific methods of analysis, synthesis, induction, deduction – to study the experience of regulating re-emigration in Ukraine; methods of systematization, generalization – to identify the goals and mechanisms of regulating re-emigration; graphical methods – to visualize the results of the study.

The **results** of the study showed that the situation regarding the scale of forced migration since February 2022 has gradually stabilized. However a negative trend of a threefold increase in the number of people who crossed the state border of Ukraine and did not return has been observed in 2023-2024. An analysis of the countries of largest stay of refugees from the war in Ukraine showed that in relation to the population, the largest recipients were Moldova, the Czech Republic, Estonia, Latvia and Poland. An analysis of the regional specificity of re-emigration in Ukraine showed that the highest share of re-emigrants was found for Kharkiv, Kyiv, Kherson regions and the Kyiv city as deoccupied territories, as well as Donetsk, Mykolaiv, Chernihiv, Sumy and Zaporizhia regions, although a difficult security situation remains for them. This indicates the unregulated nature of re-emigration, the forced return to the regions despite difficult socio-economic and security conditions. Therefore, it is relevant to develop a strategy for regulating the re-emigration of the population of Ukraine based on the concept of «soft power». The goals of regulating re-emigration should be to preserve human potential and stimulate demography, capitalize on the human potential of re-emigrants, strengthen social cohesion and the state's responsibility to citizens. Strategizing the regulation of re-emigration should be carried out for scenarios (1) continuation of a full-scale war, in which the Ukrainian diaspora is likely to grow and may exceed the population of Ukraine; (2) «freezing» the war, in which partial re-emigration and

stabilization of the formation of a new diaspora are possible; (3) the scenario of the end of the war, in which either mass re-emigration of refugees from the war, other categories of migrants, or increased emigration due to family reunification and the search for better living conditions is possible. It is necessary to develop mechanisms for re-emigration regardless of the scenario, that could be applied in case of expediency and prompt response:

Conclusions. *It is urgent to start public discussions on the problems, needs and scale of re-emigration for the cohesion and stability of Ukrainian society. This is a complex issue that can cause a certain split in society between those who remained in Ukraine and were forced to leave. This can be a subject for external manipulation. To prevent this, a new strategy for regulating re-emigration should be developed in Ukraine. In the context of preserving human potential, stimulating re-emigration for Ukraine is a condition for strengthening national security.*

Keywords: *re-emigration, forced migration, refugees from war, refugees, human potential, national security.*

Постановка проблеми. Питання реєміграції населення України піднімалось українськими науковцями й експертами впродовж усіх міграційних хвиль. Але якщо міграція «заробітчанської» хвилі 90х років ХХ ст. здебільшого мала тимчасовий і циклічний характер, то з 2010х років зовнішня міграція населення України інтелектуалізувалась, «омолодилась» та все частіше стала набувати безповоротного характеру. Повномасштабна війна кардинально змінила міграційну проблематику для України. Створення умов для добровільної реєміграції населення визначено одним з ключових заходів Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року [1]. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року визначає необхідність стимулювання «повернення українських мігрантів» [2]. Стратегія людського розвитку виділяє завданням стимулювання повернення

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

трудових мігрантів та їх адаптації в Україні [3]. Тобто прийняті до і після 2022 року стратегічні нормативи виокремлюють пріоритет стимулювання реєміграції в людиноцентричній парадигмі державної політики.

На даному етапі стимулювання реєміграції – це питання (а) національної безпеки в контексті збереження людського потенціалу, (б) ресурсу для економічного та демографічного відновлення, (в) соціальної згуртованості і спроможності держави виконувати свої функції у відношенні до своїх громадян у складних умовах війни. У світлі сказаного актуальним науковим завданням є дослідження цілей та механізмів реєміграції населення в Україну, що охоплюватимуть заходи не лише стосовно втікачів від війни, але й освітніх мігрантів, мігрантів-професіоналів, другого і третього поколінь мігрантів попередніх хвиль, як це спостерігалось у 1991 році після здобуття Україною незалежності та частково в 2014-2015 роках після Революції Гідності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях іноземних авторів багато уваги реєміграції приділяється в контексті демовідтворення. Одним з найбільш авторитетних і комплексних досліджень у цьому плані є праця вчених С. Воллсета, Е. Горен, Ч.-В.Юаня та ін. з демопрогнозуванням та врахуванням міграційних детермінант [4]. Значний поштовх до активізації досліджень з питань реєміграції надала пандемія COVID-19. Так, у праці Дж. Чамі описано переосмислення ролі міжнародної міграції для глобальної економіки та визнано потреби пріоритизації безпечній реєміграції та реінтеграції мігрантів [5]. У подальших дослідженнях через призму міграційної кризи в Україні значну увагу вчені почали приділяти політиці приймаючих країн у наданні першої допомоги втікачам від війни та їх подальшій інтеграції. Так, у праці Е. Лі, Ф.-М. Кхо, А. Ліндман та Г. Ющика аналізується досвід Польщі в прийнятті біженців з України через інституційну мобілізацію, залучення всього суспільства, що в результаті дозволило пом'якшити негативні наслідки вимушеної міграції [6]. У праці

К. Спренкампа, М. Долата та ін. розроблені пропозиції з оптимізації надання послуг біженцям з України в Швейцарії [7]. Політику інтеграції біженців та солідаризації США досліджує Т. Саджад [8]. Т. Пепінський, А. Рейфф і К. Сабо досліджують особливості інтеграції біженців в Угорщині, підтверджують зміну відношення до біженців у країнах Європи, в яких до цього була поширена громадська думка з негативним відношенням до біженців [9]. Таким чином, для багатьох країн стають актуальними дослідження впливу вимушених мігрантів з України, проблем і перспектив, які з цього виникають. Однак результати досліджень підтверджують зміну відношення до біженців через ситуацію в Україні з безпрецедентним порушенням територіальної цілісності незалежної країни.

В Україні проблематика реєміграції населення значно актуалізувалась після міграційної кризи 2022 року. Так, К. Ніколаєць здійснює комплексний аналіз стану вимушеної еміграції, перспектив реєміграції населення України та висловлює гіпотезу, що повернення українців може сприяти повоєнній консолідації суспільства [10]. К. Бондаревська пріоритизує реєміграцію з позиції зміцнення міграційної безпеки та акцентує на ролі професійної діяльності й збереженні зв'язків роботодавців з втікачами від війни як передумови для їхнього повернення [11]. О. Гладун, І. Курило, Д. Шушпанов, С. Аксьонова визначають реєміграцію серед міграційних критеріїв демографічної резильєнтності України та піднімають питання міграційної резильєнтності [12].

У багатьох дослідженнях аналізуються результати соціологічних обстежень на предмет намірів повернення в Україну втікачів від війни. Аналізування авторського дослідження Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України здійснює І. Майданік, у тому числі про ймовірність повернення «воєнних мігрантів» з-за кордону в Україну [13]. На жаль, з продовженням повномасштабної війни тенденції постійно

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

змінюються. Тому такого роду обстеження мають бути систематичними, щоб приблизно розуміти потенціал і чинники повернення.

Для визначення механізмів реєміграції актуальним є зарубіжний досвід. У даному аспекті цінним є дослідження О. Ахмедової та Н. Орлової з питань реінтеграції мігрантів країн з досвідом воєнних (збройних) конфліктів [14]. О. Гамова, Ю. Кусакова аналізують політику ЄС в стимулюванні зворотної міграції та визначають пріоритети політики реєміграції з боку України, наголошуючи при цьому на перевагах співробітництва між країнами для досягнення спільних цілей [15]. М. Чабанна на основі різних соціологічних обстежень висновок, що на наміри повернення впливають фінансовий стан, задоволення потреб, відношення з боку приймаючих громад, доступ до ринку праці, освітніх послуг (у тому числі можливості вивчення мови); відтак приймаючі країни виявляють переваги залучення мігрантів та втікачів від війни в Україні, через що їхня політика спрямована на створення умов для їхньої інтеграції [16]. О. Малиновська акцентує на необхідності формування міграційної політики України в перспективі євроінтеграції, коли очікується, що міграція масштабуватиметься як стратегія «виживання» (за досвідом 90х років ХХ ст.), тому створення умов для реєміграції має бути одним з пріоритетних напрямків такої політики [17]. О. Малиновська також досліджує норми міжнародного права та політику в сфері вимушеної міграції, яка має бути спрямована на безпечне, добровільне і стале повернення на батьківщину, що відповідає природному прагненні більшості людей проживати у звичному географічному й етнокультурному середовищі [18]. Л. Купіна з правотворчої точки зору доводить, що на третій рік повномасштабного вторгнення в Україні не розроблені правові основи політики реєміграції населення, що підтверджує актуальність теми дослідження [19].

Таким чином, незважаючи на певні напрацювання останніх років, проблема реєміграції стоїть дуже гостро та потребує максимальної уваги

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

фахівців у даній сфері. Потрібними є комплексні дослідження в об'єднанні різних учених та інституцій, новаторським та реалістичним баченням вирішення проблем міграційної кризи та демографічної катастрофи в Україні. Потрібно вивести дискусію щодо реєміграції у наукову, політичну і надалі суспільну площину.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Комплексні дослідження на предмет реєміграції потребують актуалізації, обґрунтування сценаріїв стратегування і механізмів регулювання відповідно до викликів воєнного часу та перспектив повоєнного відновлення України. Авторський вклад у вирішення проблем реєміграції полягає в аналізованні останніх тенденцій вимушеної міграції та реєміграції населення України, що виявляє сучасні тренди й реакції на умови невизначеності. Завдяки обстеженням МОМ вдалось дослідити особливості реєміграції у регіонах України на тлі катастрофічного браку регіональної статистики. Умови повномасштабної війни посилюють специфіку розвитку регіонів. Відтак регулювання реєміграції та вирішення завдань збереження людського потенціалу має здійснюватись з врахуванням регіональних особливостей. Запропоновані стратегічні пріоритети і механізми реєміграції населення включають як відомі, так і певною мірою «дискусійні» інструменти. Зокрема мова йде про необхідність публічних дискусій на предмет відносин між населенням, яке не виїжджало під час війни, та реємігрантами. Це дуже чутлива тема, яка може стати причиною зовнішніх маніпуляцій. А як показали попередні роки поділу населення України на питаннях мови і релігії, ризик неприйняття реємігрантів присутній, що вимагає проведення інформаційно-роз'яснювальної кампанії та посилення згуртованості українського суспільства.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування стратегічних пріоритетів та механізмів реєміграції населення для збереження людського потенціалу України. У контексті мети поставлено цілі:

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

- проаналізувати стан і динаміку вимушеної міграції населення України з виокремленням тенденцій реєміграції;
- визначити цільові стратегічні пріоритети регулювання реєміграції населення України та їх особливості при різних сценаріях перебігу повномасштабної війни;
- виокремити актуальні механізми реєміграції населення в Україну, що акцентують на формуванні інституційних, організаційних, правових, соцієтальних передумов у випадку масштабування реєміграційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення механізмів реєміграції населення для збереження людського потенціалу має здійснюватися на науково-аналітичній основі. На рис. 1 відображено динаміку кількості втікачів від війни в Україні за показниками ООН та Міжнародної організації з міграції (МОМ). Дані зібрано завдяки інструментарію Матриці відстеження переміщень (DTM) та уніфікованій методології обліку відповідної категорії осіб, що розробляється створеною 2016 року Експертною групою зі статистики біженців та внутрішньо переміщених осіб (EGRIS). За цією методологією реємігранти є особами, які шукали та/або отримували міжнародний захист, але повернулися з-за кордону до країни свого попереднього постійного місця проживання [20].

Рис. 1. Динаміка і вектори переміщень втікачів від війни в Україні, 2022-2024 роки, тис. осіб

Джерело: [21; 22]

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Дані з рис. 1 відображають офіційні реєстрації громадянами України при зміні місця перебування, але інформація може викривлюватись, якщо особа декілька разів змінювала країни тимчасового перебування. Однак у цілому динаміка вказує, що якщо кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та реємігрантів поступово знижується, то кількість осіб, які реєструються як біженці в країнах Європи залишається високою та в останньому кварталі 2024 року навіть зростає.

Також виявлена негативна тенденція, яка активно висвітлювалась у ЗМІ, що в 2024 році кількість громадян України, які виїхали за кордон і не повернулись, зросла у понад 3 рази, якщо порівнювати з 2023 роком (рис. 2). Однак це значно менше, ніж у 2022 році. Загалом, якщо аналізувати статистику перетинів державного кордону України громадянами України, то з початку повномасштабного російського вторгнення не повернулось 2,81 млн осіб. Рис. 2 показує, що кількість перетинів державного кордону громадянами України знизилась, якщо порівнювати з доковідним періодом. Головна причина цьому, ймовірно, – обмеження виїзду чоловіків віком від 18 років.

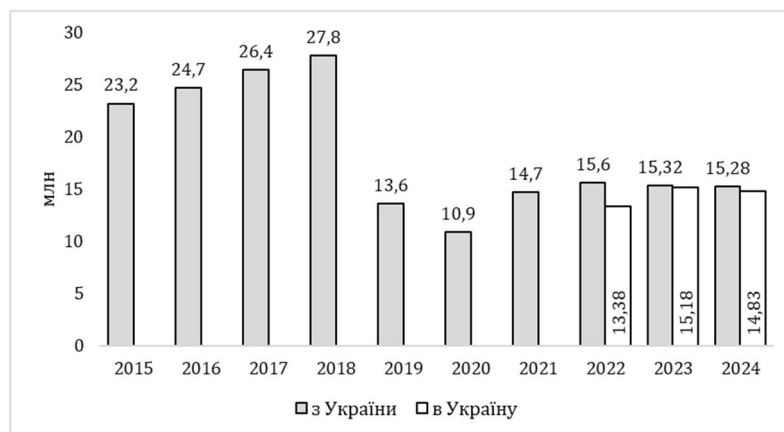

Рис. 2. Динаміка перетину державного кордону громадянами України, 2015-2024 роки, млн разів

Джерело: [23]

Рис. 3 відображає дані щодо кількості втікачів від війни в Україні у країнах Європи. Якщо аналізувати кількісні показники у відношенні до

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

населення приймаючих країн, то найвищі навантаження виявлені для Молдови, Чехії, Естонії, Латвії, Польщі, найменші – для Франції, Італії, Великобританії, Іспанії, Угорщини. Розуміння локалізації перебування втікачів від війни в Україні у різних країнах потрібне для вироблення політики регулювання міграції за рееміграційним вектором у відповідності до специфіки інтеграції у цих країнах.

Рис. 3. Перебування втікачів від війни в Україні у країнах Європи, січень-березень 2025 року

Джерело: [22]

* Дані Великобританії за 2024 рік.

** По допоміжній осі – частка біженців ... у населенні.

Завдяки обстеженню МОМ доступна інформація про структуру вимушеної міграції і повернення для більшості регіонів України. У кінці 2024 року проведено обстеження у 16 областях, результати якого цінні з точки зору демонстрації масштабів вимушеної міграції в період повномасштабної війни та зворотних процесів повернення. За результатами, найвища частка осіб, які повернулись, закономірно виявлена для деокупованих регіонів – Харківської, Київської, Херсонської областей та м. Київ. Доволі високий рівень повернення для регіонів, де продовжуються бойові дії та складна безпекова ситуація – Донецької, Миколаївської, Чернігівської, Сумської, Запорізької областей (рис. 4) З одного боку, це вказує на неуспішну інтеграцію за місцем

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

вимушеного перебування. З іншого боку, це може свідчити про тісний зв'язок з місцем попереднього проживання, незалежно від безпекових умов. Для регіонів з вищим рівнем повернення виявлений високий рівень бідності – частка домогосподарств з доходами нижче прожиткового мінімуму для Донецької, Херсонської, Чернігівської, Сумської, Запорізької областей складає понад 75 %. З точки зору цільової та якісної реєміграції це радше вказує на нерегульованість зворотних переміщень, вимушеність повернення населення в регіони, попри важкі соціально-економічні і безпекові умови.

Таким чином, реєміграція населення України до початку 2025 року відбувається, але стихійно та в умовах продовження повномасштабної війни переважно особами, які повернулись у деокуповані регіони та в регіони, які продовжують бути фронтовими, однак неефективна інтеграція змусила їх до таких рішень.

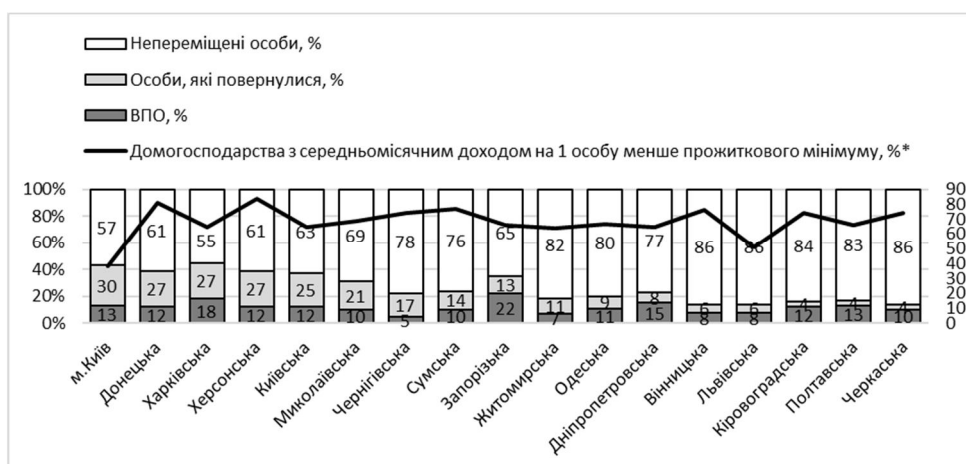

Рис. 4. Структура вимушених переміщень у регіонах України та економічне становище домогосподарств, 2024 рік, %

Джерело: [24]

* По допоміжній осі – частка домогосподарств з середньомісячним доходом на 1 особу менше прожиткового мінімуму.

У державній політиці воєнного часу простежують окремі спроби врегулювання міграційних процесів та стимулювання реєміграції, а саме:

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

- визначення в Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року пріоритету створення умов для реєміграції [1];

- передбачення в програмі фінансової підтримки України від ЄС «Ukraine Facility» заходів, що спрямовані на стимулювання реєміграції, зокрема розвиток міжнародних зв'язків, формування нової політики зайнятості, підтримку сектору малого і середнього бізнесу, покращення умов комфортного проживання і самореалізації [25];

- створення Міністерства національної єдності України, яке, в тому числі, займається питаннями біженців за кордоном, населення на окупованих територіях, які, можливо, змушені були стати громадянами держави-агресора, але прагнуть зберегти/набути громадянство України, при можливості переїхати на підконтрольні Україні території;

- реалізація програми «Забезпечення виконання завдань і заходів із підтримки українців за кордоном та сприяння їх поверненню в Україну». Бюджетне фінансування програми передбачено на 2025 рік, а перелік відповідних заходів має визначити Міністерство національної єдності України;

- координація проєктів інших країн стосовно допомоги біженцям у добровільному поверненню в Україну. Такі проєкти почали реалізувати уряди Чехії, Ірландії, Норвегії, Фінляндії, Швейцарії;

- законодавчі ініціативи про впровадження множинного громадянства, в тому числі громадян з визначеного переліку країн, які можуть мати українське етнічне походження (друге і третє покоління мігрантів попередніх міграційних хвиль) або нещодавно отримали громадянство іншої країни, але хочуть зберегти українське. Теоретично, це підвищить ймовірність імміграції в Україну осіб з українським корінням;

- надання посвідчень закордонного українця, в тому числі для громадян інших країн та осіб без громадянства, які мігрували з України або мають українське етнічне походження. Наявність посвідчення надає право

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

працювати в Україні, іммігрувати для постійного проживання та отримати громадянство України.

З наведеного переліку видно, що деякі спроби в стимулюванні рееміграції, попри складні обставини та невизначену тривалість повномасштабної війни, державна влада здійснює. З іншого боку, інформаційним простір періодично підривають заяви влади про необхідність припинення допомоги біженцям з України іноземними країнами, призупинялась видача паспортів, впроваджувались інші обмеження консульських послуг для чоловіків мобілізаційного віку. Такі кроки є неприпустимими в контексті соціальної згуртованості та збереження потенціалу рееміграції громадян України, які з різних причин продовжують перебувати за кордоном.

Натомість мають розроблятися нова концепція і стратегія регулювання рееміграції населення України. Її базовим концептом має бути soft power і стратегування з розумінням цілей регулювання. Підкреслюємо, що має ставитись ціль не стимулювання, а власне регулювання, оскільки рееміграція не має орієнтуватись на кількісні результати, а на розуміння кого, як і в якій кількості можна заохочувати до повернення через заходи soft power.

Пропонуємо головні цілі стратегічного регулювання рееміграції населення України, які мають визначати підбір відповідних механізмів:

- регулювання рееміграції в оптиці збереження людського потенціалу та стимулювання деMOVEDтворення. За останні роки публікувалось багато демографічних прогнозів, в яких Україна, тим паче через наслідки війни, перебуває в стані демографічної катастрофи. В останньому прогнозі народонаселення світу ООН для України прогнозується скорочення населення на 61 % або 23,8 млн осіб до 2100 року [26]. Більше того, невтішні прогнози для більшості країн Європи, що визначає їх інтерес до імміграції як стратегії заміщення внутрішніх демографічних втрат. Тому виникає ситуація боротьби за

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

людський потенціал, а Україна продовжує залишатись його потужним донором. Однак географічно, природно, інфраструктурно територія України не зможе розвиватись належним чином при зниженні чисельності і щільності населення. Тому реєміграція має бути одним з пріоритетів збереження людського потенціалу та стимулювання демовідтворення;

- *капіталізація людського потенціалу реємігрантів з інтеграцією їхніх знань, досвіду, світогляду.* Стимулювання реєміграції має бути спрямоване на певні категорії, виходячи з національних інтересів – за віком, статтю, складом домогосподарства (наявність дітей), залежно від оптимізації статево-вікової структури, за професією і досвідом бізнесу, залежно від потреб ринків праці та економіки. Капіталізація людського потенціалу реємігрантів також передбачає поширення їх досвіду проживання в розвинутих демократичних країнах, який змінює світогляд, відношення до інститутів влади, професійних обов'язків, практик корупції і т. д.;

- *посилення соціальної згуртованості та відповідальності держави перед своїми громадянами.* Соціальна згуртованість відображає ідентифікацію (приналежність), довіру, відповідальність, єдність у спільноті (громаді, суспільстві в цілому). Збереження відчуття згуртованості у мігрантів підвищує ймовірність їх позитивних реакцій на стимули реєміграції або при рішенні залишитись за кордоном долучатись до різних громадських і політичних активностей у відстоюванні інтересів України.

Стратегування регулювання реєміграції має здійснюватись для різних сценаріїв (рис. 5):

1) сценарій продовження повномасштабної війни, при якому, ймовірно, українська діаспора буде далі зростати та може перевищити чисельність населення України. Тут актуальний до вивчення досвід Ірландії та Вірменії. При такому сценарії має формуватись готовність надання громадянства та

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

можливостей реінтеграції кожній особі, яка має українське етнічне походження і хоче повернутись в Україну (досвід Ізраїлю);

2) сценарій «замороження» війни, при якому можлива часткова реєміграція та стабілізація формування нової української діаспори, доповненої хвилею втікачів від війни. Тут актуальними є заходи ефективної інтеграції реємігрантів у громадах активного зростання, як правило, містах-метрополіях, впровадження всіх можливих заходів з формування зв'язків з діаспорою;

3) сценарій завершення війни, при якому можлива або масова реєміграція втікачів від війни, інших категорій мігрантів, або ж у випадку відкриття кордонів та через чинник возз'єднання сімей виїзд чоловіків до дружин та дітей за кордон. Актуальне дослідження проведене в 2024 році, яке показало, що 20,7 % українців виїхали б з України після відкриття державних кордонів, 9,3 % не визначилися [27]. Це дуже вагомий показник, який потрібно надалі моніторити та враховувати при стратегуванні регулювання реєміграції, адже обмежувати права на мобільність населення у випадку завершення воєнного стану неможливо.

Сценарії	Очікування реєміграції
Продовження повномасштабної війни	Реєміграція мінімальна, українська діаспора стає більшою за населення України
«Замороження» війни	Часткова реєміграція, стабільна українська діаспора
Завершення війни	Реєміграція втікачів від війни, освітніх мігрантів, наступних поколінь мігрантів попередніх хвиль vs еміграція для возз'єднання сімей, пошуку кращих умов життя

Рис. 5. Сценарне планування реєміграції населення України

Джерело: власна розробка авторів

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Незалежно від сценарію, необхідно розробляти механізми реєміграції, які б можна було застосовувати у випадку доцільності та оперативного реагування:

- механізми планування реєміграції для: (а) макрорегіонів України залежно від безпекового статусу, екологічної ємності територій (пропозиції Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України), (б) міст-метрополій, які будуть привабливими через гнучкі ринки праці, розвинуту житлову та соціальну інфраструктуру, (в) країн перебування потенційних реємігрантів. Ефективною є реалізація пілотних проєктів реєміграції в країнах, де перебуває найбільше втікачів від війни в Україні (див. рис. 3), в країнах, які реалізують власні проєкти добровільного повернення, обмеження надання статусу біженців з окремих регіонів України (виключення західних тилкових областей);

- інституційні механізми: (а) посилення повноважень, кадрових та інших ресурсних можливостей, мережі консульств у наданні послуг українцям за кордоном, виконання ними функцій моніторингу, стимулювання реєміграції в майбутньому; (б) активізація діяльності Управління закордонного українства Міністерства зовнішніх справ України; (в) реформування (нарешті) Державної міграційної служби України з бюрократичної в сервісну державну установу;

- облікові механізми: (а) налагодження обліку втікачів від війни, різних категорій мігрантів відповідно до методології МОМ, у тому числі за віком, регіоном походження, професійною приналежністю; (б) організація обліку дітей, які народжені українками за кордоном у статусі біженця;

- інформаційні механізми: (а) репрезентативні, систематичні соціологічні обстеження втікачів від війни, різних категорій мігрантів з України за кордоном; (б) співробітництво з приймаючими країнами у проведенні вартісних досліджень (як приклад, у Польщі не проводяться масштабні соціологічні обстеження українців, оскільки вони вартісні, а

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

ситуація дуже мінлива); (в) співробітництво з МОМ щодо включення у обстеження питань, які відповідають національним інтересам (для МОМ цілі опитувань мають здебільшого гуманітарний характер); (г) визначення в обстеженнях намірів повернення в Україну з деталізацією в місце попереднього проживання чи в інше місце (регіон, поселення); (д) оцінювання довіри українців за кордоном до інститутів в Україні – владних, самоврядних, громадських. Важливість соціологічних обстежень для України не лише в отриманні інформації, але й для збереження (налагодження) зворотного зв'язку з громадянами України й представниками діаспори за кордоном, посилення соціальної згуртованості;

- промоційні механізми: (а) опитування місцевого населення, в тому числі ветеранів, про відношення до реемігрантів, виявлення ризиків засудження, неприйняття; (б) інформаційно-роз'яснювальна компанія про важливість єдності, підтримки повернення українців з-за кордону;

- правові механізми: (а) удосконалення імміграційного законодавства для спроможності надання громадянства України для бажаючих реемігрувати з наступних поколінь мігрантів; (б) правове визначення процедури натуралізації для осіб, які бажають отримати громадянство України та/або відмовитись від громадянства держав-агресорів, зокрема з оцінюванням знань мови, традицій, цінностей (актуальний до вивчення досвід Латвії).

Визначені механізми закладуть основи для подальшого вдосконалення, адаптації заходів з рееміграції населення від нові виклики, потреби економіки воєнного часу і повоєнного відновлення.

Висновки. Розробка стратегії та визначення механізмів рееміграції населення України є одним з ключових напрямків збереження людського потенціалу. Це питання національної безпеки, соціальної згуртованості, стійкості економіки і суспільства. Слід пам'ятати, що за регулюванням рееміграції стоять людські долі, в першу чергу осіб, які були змушені

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

залишити місця свого проживання на окупованих територіях. Стратегування регулювання реєміграції має здійснюватися за концепцією soft power та передбачати визначення механізмів при різних сценаріях – продовження, «замороження» чи завершення війни. Окрім стратегування актуально найближчим часом впроваджувати механізми реєміграції, спрямовані на збереження зв'язків з втікачами від війни та представниками діаспори. Нагальним є вдосконалення механізмів, які посилять інституційну основу зв'язків з українцями за кордоном, моніторингу їх настроїв та відношення в Україні щодо реємігрантів. Актуальними є законодавчі вдосконалення надання громадянства України та процедури натуралізації.

Питання реєміграції – надзвичайно складне. Тому потрібно розпочинати тривалий процес налагодження зв'язків з закордонним українством, формування їх довіри до інститутів влади в Україні, що необхідно для згуртованості й стійкості українського суспільства в складних умовах війни і тягlosti російської агресії. Важливо забезпечити, щоб реєміграція не була вимушеним рішенням на неспроможність інтеграції в приймаючій країні, негативне відношення місцевого населення, відчуття меншовартості. Реєміграція має бути свідомим рішенням та реакцією на відчуття потреби, єдності, приналежності до сильної нації.

У подальших дослідженнях авторів буде більш детально обґрунтовано механізми реєміграції населення України для різних сценаріїв перебігу війни.

Подяки. Статтю підготовлено в межах НДР «Міграційна безпека як детермінанта соціально-економічної резильєнтності України: просторовий вимір» (№ ДР 0124U002049).

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 922-р від 30.09.2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-2024-%D1%80#Text>
2. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України № 482-р від 12.07.2017 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text>
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію людського розвитку»: Указ Президента України № 225/2021 від 02.06.2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/225/2021#n11>
4. Vollset S., Goren E., Yuan Ch.-W., Cao J. etc. Fertility, mortality, migration, and population scenarios for 195 countries and territories from 2017 to 2100: a forecasting analysis for the Global Burden of Disease Study. *The Lancet*. 2020. № 396. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(20\)30677-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(20)30677-2)
5. Chamie, J. International Migration amid a World in Crisis. *Journal on Migration and Human Security*. 2020. № 8(3). P. 230-245. <https://doi.org/10.1177/2331502420948796>
6. Lee A., Khaw F.-M, Lindman A., Juszczuk G. Ukraine refugee crisis: evolving needs and challenges. *Public Health*. 2023. Vol. 217. P. 41-45. <https://doi.org/10.1016/j.puhe.2023.01.016>
7. Sprenkamp K., Dolata M., Schwabe G., Zavolokina L. Data-driven intelligence in crisis: The case of Ukrainian refugee management. *Government Information Quarterly*. 2025. Vol. 42(1). 101978. <https://doi.org/10.1016/j.giq.2024.101978>

8. Sajjad T. Hierarchies of compassion: The Ukrainian refugee crisis and the United States' response. *Georgetown Journal of International Affairs*. 2022. № 23(2). P. 191-209. <https://doi.org/10.1353/gia.2022.0031>
9. Pepinsky T. B., Reiff A., Szabo K. The Ukrainian refugee crisis and the politics of public opinion: Evidence from Hungary. *Perspectives on Politics*. 2024. № 22(4). P. 989-1014. <https://doi.org/10.1017/S1537592724000410>
10. Ніколаєць К. М. Реєміграція українських біженців. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2024. № 4. С. 52-68. [https://doi.org/10.31617/3.2024\(135\)04](https://doi.org/10.31617/3.2024(135)04)
11. Бондаревська К. В. Міграційна безпека в Україні: ризики, загрози та перспективи їх подолання. *Бізнес Інформ*. 2024. № 8. С. 269-276. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2024-8-269-276>
12. Гладун О., Курило І., Шушпанов Д., Аксьонова С., Позняк О. Концептуальні засади дослідження демографічної резильєнтності українського суспільства. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 4. С. 45-64. <https://doi.org/10.15407/dse2024.04.045>
13. Майданік І. Деякі регіональні особливості вимушеної міграції з України: столиця та інші регіони. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 2. С. 44-61. <https://doi.org/10.15407/dse2024.02.044>
14. Ахмедова О. О., Орлова Н. С. Міжнародний досвід реінтеграції мігрантів після збройних конфліктів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 10. <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.10.4>
15. Гамова О., Кусакова Ю., Мудрова К. Аналіз європейського досвіду макроекономічної політики реєміграції: уроки для України. *Економіка та суспільство*. 2024. №70. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-133>
16. Чабанна М. Зворотна міграція у період повномасштабної війни проти України: чинники та перспективи. *Migration & Law*. 2024. № 4(3). С. 5-22. <http://doi.org/10.32752/2786-5185-2024-4-3-5-22>

17. Малиновська О. Вірогідні наслідки євроінтеграції для розвитку міграційних процесів в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2024. № 1. С. 94-113. <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.094>
18. Малиновська О. Політико-правові норми та чинники повернення вимушених мігрантів. *Migration & Law*. 2024. № 4(2). С. 5-29. <http://doi.org/10.32752/2786-5185-2024-4-2-5-29>
19. Купіна Л. Ф. Реєміграція та реінтеграція трудових ресурсів як виклик для інституційного механізму держави в період повоєнного відновлення України. *Наука і техніка сьогодні*. 2024. № 6(34). С. 143-155. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-6\(34\)-143-155](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-6(34)-143-155)
20. Refugee Data Finder: The UN Refugee Agency. URL: <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/methodology>
21. Ukraine. Displacement Tracking Matrix: IOM. UN Migration. URL: <https://dtm.iom.int/ukraine>
22. Ukraine Refugee Situation: Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
23. Перетини кордону: Аналітика: Opendatabot. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/ukrainians-emigration-trend-2024>
24. Україна – Профілі областей – Опитування загального населення – Раунд 19 – січень 2025 року: IOM. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraina-profil-oblastey-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-19-sichen-2025-roku?close=true>
25. Ukraine Facility 2024-2027. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>
26. Rao P. Mapped: Europe's Population Crash (2025-2100P): Visual Capitalist (13.02.2025). URL: <https://www.visualcapitalist.com/mapped-how-europes-population-will-change-by-2100/>
27. Результати опитування «Україна єдина: національна належність, ідентичність, мова та державні атрибути / Фонд «Демократичні ініціативи» ім.

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Ілька Кучеріва, Центр Разумкова, 2024. URL:
<https://dif.org.ua/uploads/pdf/14934647296790200b0a0192.99983773.pdf>